مسئولیت متن و شکل بدوش نویسندۀ مضمون میباشد، عقیدۀ نویسنده لزوماً نظر افغان جرمن آنلاین نمی باشد

جورج فوستر
ترجمه: رحمت آریا

۲۰۲۵/۰۲/۰۵

د جورج فوستر یون لیک: له بنګاله تر لندن سفر
(۱۵)

سیکهانو د خپلې بریا پر مهال د مسلمانانو مسجدونه او مسلمانانو ته نور د درناوي وړ ځایونه تخریب او له منځه وړي ول او ګڼ شمېر مسلمانان دي ته اړ ایستل سوي ول چې د نانک دین ومني. همدا وه چې دوی د خپلو دښمنانو له شدید خښم سره مخامخ سوي ول. امرتسر له خاورو سره یو او سپېڅلي اوبـهٔ د ورانیو په منځ کې ډب سوې، اهرامونه جوړ او د وژل سویو سیکهانو په ککرو سینګار سول؛ ویل کېږي چې احمد شاه دستور ورکړ چې د جامع مسجد دیوالونه چې د سیکهانو له پلوه ککړ سوي ول د سیکهانو په وینو دي پاک سي ترڅو ناپاکي له منځه لاړه سي او هغه شرم نور په بشپړ ډول جبران سي چې اسلام ته اړول سوی وو. [1] د بې رحمۍ او خشونت ددې اندازې بنودلو بیا هم ونـهٔ سو کولی د بومي سیکهانو زړورتیا ونګوي ځکه له دې سره سره هغوی بیا هم له خپلو مورچلونو راوتل او د افغان لښکر په شا یا عقبه کې به راپیدا سول او د هغوی د لښکر خوارهٔ وارهٔ ځواکونه به یې مختل کول.

احمد شاه د ۱۷۶۲ز کال د پای په میاشتو کې افغانستان ته راستون سو؛ هغه ټاټوبی چې له وروستیو تصرف سویو یا فتح سویو ولایتونو ښخه جوړ وو د زیړو او جنګیالیو ټولنو ټاټوبی وو له دې کبله هغوی ته دقیقه او شخصي پاملرنه اړینه وه. د احمد شاه د ځواکونو یوه برخه د یوهٔ لوړ پوړي افسر په مشرۍ په لاهور کې ځای پر ځای سوې سوه او د لاهور مرکز په ټینګې مدافعې سمبال سو. خو له دې سره سره د احمد شاه له پرمختګ ډېر لږ وروسته سیکهان په پنجاب کې له خپلو بـېلابـېلو مورچلونو ښخه دباندې راووتل. له څو ګډو ودو نښتو وروسته چې په لړ کې یې افغانانو ماته وخوړله سیکهانو د لاهور ښار ونیو او ډېره برخه یې تصرف کړه. سیکهانو ددغو بې رحمو ستمګرانو پر وړاندې خپله پخوانۍ دښمني څرګنده او پایله یې په شدید تاوتریخوالي واوښتله. هغه جوماتونه چې مسلمانانو له سره جوړ کړي ول او یا یې د ګټې اخیستنې لپاره مرمت کړي ول په بې اندازې تحقیر او سپکاوي او خشم ونړول؛ په ځنځیرونو کې په ترل سویو افغانانو یې د مسجدونو تهدابونه د خوکانو په وینو رنګ کړل. همدا شان هغوی مجبور کړل سول چې په امرتسر

[1] -The Sicques, in their day of success , having defiled and destroyed the mosques and other sacred places of the Mahometans, compelling alfo many of them to embrace the faith of Nanock, now felt the savage vengeance of their enemies . Amrut Sir was rased to the ground, and the sacred waters choaked up with its ruins. Pyramids were erected, and covered with the heads of slaughtered Sicques; and it is mentioned, that Ahmed Shah caused the walls of the principal mosques which had been polluted by the Sicques to be washed with their blood, that the contamination might be removed, and the ignominy offered to the religion of Mahomet, expiated. {Volume I, page 278, PDF format combined volume I and II page 305}

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنې د لیکنیزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په ځیر و لولئ

کي د اوبو زیرمه چي مخکي په خاورو ډکه سوې وه له سره وکیندي. سیکهان چي تر ډیره د غچ تر احساساتو لاندي راغلي ول بیا هم وکولی سول چي د خپل غچ انګیزه راپیټه کړي؛ سره له دې چي د هغوی په افکارو کي د افغانانو کړول او ځورول په نـهٔ انکار کېدونکي توګه اخښل سوې وه خو ادعا کېـږي چي سیکهانو ان د یوهٔ زنداني ځان وانخیست.

د سیکهانو روایت د لاهور له نیولو مخکي د افغانانو پرضد د یوې جګړې جزئیات شرحه کوي؛ خو که په هندوستان کي د احمد شاه تر مشرۍ لاندې د افغان ځواکونو د پام وړ بریاوې په پام کي ونیسو نو دا روایت له هغو بریاوو سره هیڅ مطابقت نـهٔ لري او همدا شان ما هیڅ کوم سند یا سرچینه ونـهٔ موندله چي ددې ادعا اثبات وپلټم. په پای کي زه مجبور یم چي د سیکهانو د روایت خاص اړخونه تر پوښتني لاندې راولم او شک وربانديې وکړم . [2] ادعا وایي چي دا پېښه د ۱۷۶۲ز کال د اکتوبر په میاشت کي رامنځته سوې ده او وایي کله چي د سیکهانو شپیته زره سپاره د امرتسر [3] په کنډوالو کي سره راټول سول ترڅو له مخکي په پام کي نیولو مراسمو کي ګډون وکړي. دوی دا طمع درلوده چي برید به وربانديې کېـږي نو ځکه یې تکل وکړ چي خپل ملي هویت د جګړې له پایلي سره ونښلوي. دغه مهال چي احمد شاه په لاهور کي ځای پر ځای سوی وو د خپل لښکر د یوې د پام وړ برخي په ملتیا د امرتسر پر لور پرمختګ وکړ او یو ناڅاپه له سیکهانو سره لاس او ګریوان سو. سیکهانو غچ اخیستلو ته سخته لېـوالتیا درلوده او له بل لوري د هغهٔ ټاټوبي درناوی ورته اړین وو چي بنسټ اینودونکو ته یې مقدس وو؛ ځکه چي ددوی تأریخي ودانۍ او بنسټونه د هغه دښمن په لاس نړول سوي ول چي اوس به ورسره مخامخ کېـږي؛ سخته خونړۍ جګړه ونښته چي له سهاره تر غرمي یې دوام وکړ؛ سیکهانو له ځانه زړورتیا وښودله. په پای کي د هغوی دغه ټینګ عزم احمد شاه مجبور کړ چي په بیړه لاهور ته شاتګ وکړي. همدا شان ادعا سوې چي سیکهانو دښمن تر لاهور پورې تعقیب کړ او له لنډې محاصرې وروسته یې لاهور ونیو؛ او احمد شاه چي له تسلیم کېدلو مخکي تېـښته کړې وه له سند څخه واوښت. ددې پېښې احتمال کولی سو یوازې په دې فرضیې توضیح کړو چي دا پېښه هغه مهال شوني بریښي چي د احمد شاه د لښکرپه لیکو کي له مدعا سوي وخت مخکي یو فوق العاده کموالی رامنځته سوی وي. [4] پرته له دې چي ددغي مبهمي ادعا نور اړخونو وسپړو موږ د هغه وخت مروجه اسنادو ته مخه کوو، په دغو اسنادو کي دې ټکي ته اشاره سوې کله چي د ۱۷۶۳ز کال په مني کي درانیان پنجاب ته ستانه سول نو لاهور یې یو ځل بیا ونیوهٔ او یو ځل بیا یې سیکهان له هموارو سیمو وشړل. ددغه پادشاه لاسته راوړني سره له دې چي هغه مهال د پام وړ لاسته راوړني وې خو نـهٔ یې ده ته او نـهٔ یې مطیع ملت ته کومه ګټه وکړه؛ دا لاسته راوړني یوازې ویني بهوني او لوټماری درلودې. په بل کال یې یوازې د هغهٔ د لنډمهالي غیابت پر مهال سیکهانو پنجاب وران ویجاړ کړ، افغان ځواکونه یې دباندې وشړل او په دومره چټکۍ یې

---

[2] -THE records of the Sicques give a relation of a battle fought with the Afghans, previously to the capture of Lahore: but as its asserted issue does not correspond with the series of success, which conspicuously in India accompanied the Afghan arms under Ahmed Shah, or stand supported by any collateral proof to which I have had access, I am necessarily led to doubt ſome parts of the Sicque's relation. {Volume I, page 279, PDF format combined volume I and II page 306}

[3] - دا ځای د لاهور د لویدیځ لور په ۴۰ مایلی کي موقعیت لري. - لیکوال

[4] - د ښتي په همدې ورځ وېل کېږي چي بشپړ کسوف هم سوی وو. - لیکوال

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکني د لیکنیزې بنې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکي په ځیر و لولئ

خپل پرمختګ ته دوام ورکړ چې تر ۱۷۶۴ز کال پورې يې هغه سيمې تصرف او کنترول يې په لاس کې واخيست چې لمنه يې د سند له سواحلو د ډيلي تر سيمو پورې غځېدله.

احمد شاه د راتلونکو درېو کالو په اوږدو کې د سيکهانو پر وړاندې خپلو خورو ورو جګړو ته دوام وکړ، خو په دې دليل چې په هند کې يې کومه ګټه نه درلوده او له خپل پلرني ټاټوبي څخه د لېرې توب له عواقبو څخه يې ويره درلوده او له بل لوري هغې سترې تولنې ته د ماتې ورکولو له ننګونو سره مخامخ وو او هر کله چې دا وګړي له دښنتو څخه شړل کېدل نو په غرونو او ځنګلونو کې يې نـهٔ ماتېدونکو پناه ځايونه ته به يې پناه يوړه او همدا لامل وو چې شا ته تګ يې وکړ. پر دې برسيره له هغه څه څخه چې ددوی دښمنانو ستره ويره وه د هغوی نـهٔ ماتېدونکې زړورتيا وه.

له ۱۷۶۷ز کال وروسته داسې ښکاري احمد شاه هند ته د خپل وروستي لښکر لېږد په ترڅ کې د پنجاب د نيولو له طرحې څخه په بشپړ ډول منصرف سوی وي. په دې پسې سيکهان د يوې مهمې سيمې واکمنان سول او په ټوله سيمه کې يې يو منظم اقتدار رامنځته کړ او دداسې يوهٔ دين لپاره يې يو ټينګ بنسټ جوړ کړ چې د دين په پرمختګ او ساتنه کې د هغوی تلپاتې زړورتيا ټولو ته د ستايلو وړ ده.

د افغانستان اوسني پادشاه چې د احمد شاه زوی دئ د برياليتوب او لاسبرى په بېلابېلو درجاتو سره د سيکهانو پر وړاندې جګړې وکړې. [5] تيمورشاه هندوستان ته د خپل وروستي لښکر لېږد په ترڅ کې د پنجاب ښار د ملتان يوې د پام وړ برخې سره ټول ونيول؛ سيکهانو د خپل ملي شخصيت او خصيصې برخلاف دا ځای له يوهٔ ضعيف مقاومت خوشې کړ. دغه تسليمي په لومړيو کاتو کې ښايي يو بزدلانه عمل وانګېرل سي؛ خصوصاً د تيمور منفعلې موضع ته په کتنې. خو له دې ټولو سره سره داسې ښکاري چې ددوی د کورنيو دائمي اختلافاتو منطقي پايلې او د فردي اقتدار د ظهور په اړه ددې پراخو اندېښنو دغې تسليمی ته اړ کړي وي. په ۱۷۸۲ز کال کې د سيکهانو د قلمرو ځمکې چې سرحدونه يې دايماً د بدلون په حال کې ول له شمال لوري له هغو غرونو سره وصل وي چې په مورب ډول سره د پنجاب له شمال څخه تـېرېږي، له ختيځ لوري د امپراتور او د هغـهٔ د مقاماتو تر تصرف لاندې ځمکو سره اړخ لګوي چې لمنه يې تا پاني پت او کوروال پورې رسېږي او له سويل ختيځ لوري د اګرې له سيمو، له سويل لوري له ملتان او له لويديځ لوري د سندهـ له سيند سره پوله درلوده البته د اټک او د اټک له توابعو او په ټوله سيمه کې له څو کوچنيو خان سالاريو په استثناء.

سيکهانو د ضابط خان د قلمرو ډېره لويه برخه ونيوله او د غوث ګهر [6] او ورځـېـرمو محدودو سيمو پرته يې بل څه ورته پرېـنـښـودل. د نجيب الدوله بد نام زوی ضابط خان د خپل موقعيت د دفاع په لاره کې کوم کوټلی ګام اوچت نـهٔ کړ. برعکس د سيکهانو د آرام کولو او د هغوی د پرمختګ د مخنيوی په پار يې ځانته د سيکهـ لقب غوره او د نانک [7] په دين واوښت. خو داسې ښکاري چې نوموړي ته دې ان د دين په اوښتلو سره هم کومه ګټه نـهٔ وي رسېدلې. ځکه

[5] -TIMUR SHAH , the reigning prince of Afghanistan, the ſon of Ahmed Shah, had made war on the Sicques with various success. {Volume I, page 281 PDF format combined volume I and II page 308}

[6] -Gous Ghar

[7] - د ضابط د سيکهـ ديني نوم دُرَم سينګهـ وو. په ۱۷۷۵ز کال کې ددهٔ ځايناستی ددهٔ زوی غلام بهادر سو. که څه هم غلام بهادر يو فعال افسر وو او سيکهانو ورته درناوی درلود خو بيا يې هم ونه سو کولی چې د سيکهانو له قدرت څخه خلاصون ومومي. ليکوال

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينګه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکنې د ليکنيزې بڼې پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليږلو مخکې په ځير و لولـئ

د دو آب له لارې زما د سفرونو په لړ کې سیکهانو د هغهٔ کلا محاصره کړې وه او مجبور سو چې د هغوی له هغو سرتېرو څخه مرسته وغواړي چې د پیسو په بدل کې ورته کار وکړي.

د ۱۷۸۳ز کال په لومړیو کې د سیکهانو یوه ډله د غوث ګهر له سیمې څخه تېرېدله؛ ددې ډلې موخه دا وه چې له سیند څخه واوړي او د وزیر په قلمرو برید وکړي؛ دوی د ګنګا سیند ته چې د روهیلکنډ لویدیځه پوله ده نېږدې سول. هغه مهال زه هم په روهیلکنډ کې وم او زه د هغې ویرې او ډار شاهد وم چې د ددې سیمې د خلکو په منځ کې خپور وو؛ دوی له مخ خلاصو او پراخو سیمو وتښتېدل او د نورو خلکو ځایونو کلاګانو او تنګو ځایونو ته یې پناه یوړه چې د سپرو سرتېرو لاسرسی ورته سخت وو. سیکهانو چې ولیدل چې وزیر ورته د سیند په ختیځه څنډه کې سترګې په لاره دئ او هم په دې پوه سول چې له سیند څخه اوښتل ورته ګران دي نو له خپل قصد څخه منصرف سول. دا ټکی مې ځکه دلته یاد کړ چې وښییم سیکهان د ګنګا سیند [8] ته له خنډ پرته لاسرسی لري.

له دې کبله ما د تر ټولو معتبرو سرچینو په حواله چې لاسته مې راوړي سوای تاسو ته د سیکهانو د پیل، د هغوی د لومړني ټاټوبي او یوې د پام وړ سیمې کې د هغوی د پرمختګ د ځانګړتیاوو او د هغوی د اوسني موجوده قدرت د پیاوړتیا په اړه شرحه وړاندې کړه. موږ دغه قوم په دوه وو بېلابېلو مهالیزو پړاوونو کې لیدلی دئ چې د مغولو د امپراتورۍ له قدرت سره جنګېدلی او دومره د هغو تر اغېزو لاندې تعضیف سول چې د هغوی د فرقې بقاء تقریباً پای ته ورسېده.

افغان جګړې دوی له یو شمېرو شدیدو مصایبو سره مخامخ کړل؛ هماغسې چې هغوی د یوهٔ مخ په ودې قدرت لپاره زمینه برابره کړه د یوهٔ پیاوړي دښمن له لاسه یې ورانۍ هم په شدت احساس کړلې. [9] هغوی د خپل دین له پناه ځایونو څخه دباندې وشړل سول او له داسې خښتو سره په ځور او کړاو مخامخ سول چې ظاهراً ددوی د سیالانو د مخ په ودې قدرت او سرسختۍ سره یې شدت موند. خو له دې سره سره موږ لیدلي دي چې دوی د خپل بخت په وروستی مخ په زوال برخي کې بیا هم د خپل مقاومت روحیه ژوندۍ ساتلې ده. هغوی له هرې موقع او شیبې څخه ګټه اخیستله چې په لاس ورتلله. په پای کې او د خپل پیاوړي تکل پر مټ د خپل وخت او زمان د تر ټولو قدرتمند حاکم پر وړاندې بریالي سول. د سیکهانو د حکومت په منځته راتګ او وروستي تثبیت کې نورو فرعي او مهمو فکتورونو ونډه درلوده. له دې کتنې مخکې موږ ولیدل چې ددې ډلې لومړنۍ هڅې په داسې دوره کې پیل سوې چې د مغولو د امپراتورې قدرت او استحکام مخ په زوال وو. دا هغه وخت وو چې کورنۍ جګړې پیل سوې وې د مخ په زوال درباریانو دسایس او د لیرې پرتو سیمو د والیانو خیانتونه روان ول او دا ددې لامل سول چې واکمن شخصي ګټو ته مخه او وفاداري یې په بشپړ ډول محو سي.

پر سیکهانو باندې د میرمنو د پام وړ او قاطع برلاسی چې له هغو څخه یې په عاقلانه او اغېزمنه توګه ګټه اخیستله موږ په دې باوري کوي چې ددغهٔ ایالت رتبه په هندوستان کې لا نوره هم ټیټه سوه. د هغو افرادو د اعمالو شرحه چې

---

8 - سیکهـ ځواکونه د ۱۷۸۵ز کال په لړ کې بیا راټول سول او کله چې د روهیلکنډ ولایت ته ورسېدل نو د سلو مایلو په واټن د روهیلیانو سیمې یې ویجاړې کړې او له کوم خنډ او مزاحمت پرته بیرته ستانه سول. - لیکوال

9 - The Afghan war involved them in a series of still more grievous calamity; as they had then laid the foundation of a growing power, and more sensibly felt the ravages of a formidable foe. {Volume I, page 284 PDF format combined volume I and II page 311}

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنې د لیکنيزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په ځیر و لولئ

تر یوی کچي د هغوی له تأریخ سره آشنا یو د گومان کولو یو پیچلي سیستم ته اړتیا لري؛ داسي ښکاري چي له سیکهانو څخه محافظت تر ډېره حده د هغـهٔ د وزیر د کورا مول له کړو وړو سره غوټه خوړلي وي او په خپله د یوهٔ سیکهـ په توگه طبیعتاً ددې ډلي د یوهٔ ډاډمن مدافع په توگه تبدیل سو؛ ویل کـېږي چي هغـهٔ پر مسلمانانو باندې خپل تسلط د خپلو د پام وړ مرستو له لاري تضمین کړ؛ که د حدس او گومان دغه ټکی نـهٔ وای ما داسي پیچلي موضوع نـهٔ سپړله. د احمد شاه د افغان او فارسي قلمرو مختل حالت چي په عاجل ډول یي ځانگړي اداري او کنترول ته اړتیا درلوده سیکهانو ته بهترین فرصت په لاس ورکړ چي پنجاب ونیسي؛ دا احتمال سته چي که افغان پادشاه په هندوستان کي د خپلو لښکر- لـېږدونو (لشکر کشی) دوام باندي بریالی سوی وای د هغـهٔ د ژوندون پر مهال به سیکهانو هېڅکله په ملي کچه اهمیت نه وای تر لاسه کړی. [10] (تر ۲۸۵ پ پورې چي د پي. ډي. ایف د فارمت ۳۱۱ پاڼه کیږي)

[له ۲۸۵ تر ۲۹۵ پ پوري ټوله برخه د سیکهانو په سیاست او ژوند ژواک راځرخي. له دې کبله ددې برخي د ژباړې اړتیا نه سته. دا د پي ډي. ایف د فارمت له ۳۱۱ تر ۳۲۳ پاڼو پورې کیږي]

په دې پسي دولسم XII لیک راځي او نـېټه یي ۱۷۸۳ز کال د اپریل میاشت ده چي له کشمیر څخه لیکل سوی دئ، دا د لومړي ټوک ۲۹۷ پاڼه ده او تر ۳۱۵ پاڼي دوام مومي چي د پي. ډي. ایف له ۳۲۴ پاڼي څخه تر ۳۴۱ پاڼي پوري کیږي. دلته لیکوال د خپلي لاري په اوږدو کي هغه کلي شرحه کوي چي ددهٔ مخي ته راځي او په ۳۱۵ پاڼي لومړی ټوک پای مومي. دا برخه زموږ د ژباړې له موخي سره اړخ نه لگوي نو ځکه ورڅخه تیریږو] په دې پسي دوهم ټوک پیل کـېږي :

نور بیا

دوهم ټوک

...

قدرمنو لوستونکو! د ښاغلی رحمت آریا د آرشیف: لینک

[10] - But the distracted state of Ahmed Shah's Afghan and Persian dominion, which urgently called on a personal administration, afforded the Sicques the most favourable occasions of accompliſhing the conquest of the Punjab; and it is probable, that, had the Afghan prince been enabled to prolong his campaigns in Hindostan, the Sicques would not, during his life, have attained any extensive degree of national consequence. {Volume I, page 285 PDF format combined volume I and II page 312}

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینگه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکني د لیکنیزې بڼي پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکي په څیر و لولـئ